

Травматична подія, травматичний досвід і психологічна травма

Щоб говорити про ПТСР, комплексний ПТСР і гострі стресові реакції без плутанини, важливо спершу розрізнити кілька базових понять: що саме сталося, як це було пережито і як цей досвід залишився всередині психіки.

Розберемося з поняттями

Травматична подія / зовнішнє

Травматична подія – це факт зовнішньої реальності. Щось об'єктивно сталося: аварія, напад, обстріл, втрата, насильство, катастрофа, раптова загроза життю або безпеці.

Подія має зовнішній вимір: її можна описати, зафіксувати, датувати, підтвердити свідченнями або обставинами.

Травматичний досвід / внутрішнє

Травматичний досвід – це суб'єктивна внутрішня реакція людини на подію, обставини або тривалий досвід.

Він може виникнути навіть у відповідь на ситуацію, яку інші люди вважають «незначною». Важливо не лише те, що сталося, а й те, як саме це було пережито: чи була людина сама, чи мала підтримку, чи могла діяти, чи відчувала безсилля, сором, страх, покинутість або втрату контролю.

Психологічна травма

Психологічна травма – це не сама подія, а те, як вона залишилася всередині.

Це внутрішній стан, у якому здатність людини адаптуватися порушується, а досвід не інтегрується як звичайний спогад. Замість цього можуть виникати інтенсивні

переживання страху, безпорадності, самотності, сплутаності, сорому, провини чи відчаю.

1. Ранній дитячий травматичний досвід

Ранній дитячий травматичний досвід – це хронічні або повторювані негативні переживання в дитинстві: насильство, нехтування, залякування, емоційна холодність, відсутність турботи, хаотичність або непередбачуваність дорослих.

Такі переживання часто формують не лише окремі спогади, а саму структуру сприйняття себе, інших людей і світу.

У дитини можуть закріплюватися глибинні переконання:

- «зі мною щось не так»;
- «світ небезпечний»;
- «мене не почують»;
- «мої потреби не мають значення»;
- «любов треба заслужити»;
- «близькість небезпечна».

Ці переконання можуть впливати на подальше життя: самооцінку, стосунки, здатність довіряти, витримувати близькість, просити про допомогу, регулювати емоції й відчувати власну цінність.

2. Травматична подія

Травматична подія – це конкретна ситуація, яка сприймається людиною як загроза життю, здоров'ю, тілесній цілісності, особистій безпеці або безпеці близьких.

До таких подій можуть належати:

- аварія;
- напад;
- обстріл;
- фізичне або сексуальне насильство;
- втрата близьких;
- природні катастрофи;

- бойовий досвід;
- раптова ситуація, у якій людина відчуває повне безсилля.

Травматична подія зазвичай має чіткі часові межі: вона почалася, відбулася і завершилася. Але психологічний слід цієї події може тривати значно довше.

3. Психологічна травма

Психологічна травма – це внутрішня відповідь психіки на травматичну подію, серію подій або тривалий досвід.

Травма не є подією як такою. Це стан, у якому психіка не змогла повністю інтегрувати пережите.

У такому стані людина може переживати:

- страх;
- безпорадність;
- втрату контролю;
- самотність;
- сплутаність;
- сором;
- провину;
- емоційне оніміння;
- відчуття, що світ більше не є безпечним.

Травма може зберігатися не лише у словах і спогадах, а й у тілі, реакціях, снах, тригерах, поведінкових шаблонах і способах будувати стосунки.

Важлива вставка: дві людини можуть пережити одну й ту саму подію по-різному

Дві людини можуть бути учасниками або свідками однієї й тієї самої події, але її психологічні наслідки будуть різними.

Для однієї людини це може залишитися болісним, але інтегрованим спогадом.

Для іншої – травматичним досвідом, який згодом може лягти в основу гострої стресової реакції, ПТСР або глибших змін у відчутті себе, безпеки й довіри до світу.

Це не питання «сили» чи «слабкості». Це питання поєднання багатьох факторів: попереднього досвіду, віку, ресурсу, підтримки, значущості події, стану нервової системи й можливості отримати допомогу.

4. Гостра реакція на стрес

Гостра реакція на стрес – це короткочасна емоційна, тілесна й поведінкова реакція, яка виникає безпосередньо після травматичної або надзвичайно стресової події.

Вона може проявлятися через:

- тривогу;
- страх;
- заціпеніння;
- збудження;
- дезорієнтацію;
- плаксивість;
- розгубленість;
- тілесне напруження;
- порушення сну;
- відчуття нереальності того, що відбувається.

На діагностичному рівні гострий стресовий розлад зазвичай розглядають у проміжку від кількох днів до одного місяця після травматичної події. Частина таких реакцій поступово зменшується без спеціалізованого втручання, особливо якщо людина має безпеку, підтримку, сон, їжу, стабільний контакт із реальністю і можливість говорити про пережите.

Але якщо симптоми посилюються, тривають довше, порушують повсякденне життя або з'являються флешбеки, панічні стани, дисоціація чи саморуйнівні думки, варто звернутися до фахівця.

5. Посттравматичний стресовий розлад, ПТСР

Посттравматичний стресовий розлад, ПТСР, – це визнаний психічний стан, який може розвинути після переживання або свідчення травматичної події.

Такі події зазвичай пов'язані з реальною або сприйнятою загрозою життю, здоров'ю, тілесній цілісності чи безпеці.

До них можуть належати:

- серйозні аварії чи поранення;
- стихійні лиха;
- фізичне або сексуальне насильство;
- воєнні дії, терористичні акти або бойовий досвід;
- раптова смерть або загроза смерті близької людини.

Основні симптоми ПТСР

1. Повторне переживання травми

Флешбеки, кошмари, нав'язливі спогади, відчуття, ніби подія знову відбувається зараз.

2. Уникання нагадувань

Уникання місць, людей, розмов, запахів, звуків, ситуацій або тем, які нагадують про травму.

3. Негативні зміни мислення та настрою

Почуття провини, сорому, емоційна відстороненість, оніміння, втрата інтересу, негативні переконання про себе, інших або світ.

4. Гіперактивація

Надмірна пильність, тривожність, дратівливість, порушення сну, реакція переляку, труднощі з концентрацією.

ПТСР часто легше пов'язати з конкретною подією, оскільки він має чіткіші діагностичні критерії. Але це не означає, що його завжди легко лікувати. Робота з ПТСР потребує стабілізації, безпечного темпу, роботи з тригерами, тілесними реакціями й поступової інтеграції травматичного досвіду.

6. Комплексний ПТСР, К-ПТСР

Комплексний посттравматичний стресовий розлад, К-ПТСР, виникає внаслідок тривалої, повторюваної або хронічної травматизації.

Найчастіше йдеться про травматизацію міжособистісної природи, особливо тоді, коли людина перебувала в умовах залежності, безсилля, контролю або неможливості втекти й захистити себе.

К-ПТСР часто пов'язаний із досвідом дитинства, але може формуватися і в дорослому віці, наприклад у ситуаціях тривалого насильства, полону, експлуатації, домашнього насильства або системного приниження.

Поширені джерела К-ПТСР:

- емоційне, фізичне або сексуальне насильство в дитинстві;
- знехтування, покинутість або відсутність стабільної турботи;
- домашнє насильство;
- торгівля людьми або полон;
- життя в родині із залежністю, психічними розладами чи хронічною дисфункцією;
- тривале перебування в умовах контролю, приниження або безсилля.

К-ПТСР має спільні симптоми з ПТСР, але додатково включає порушення самоорганізації.

Три ключові додаткові ознаки К-ПТСР

1. Емоційна дизрегуляція

Інтенсивні емоційні реакції, труднощі із заспокоєнням, часті перепади настрою, імпульсивність або, навпаки, емоційне завмирання.

2. Негативна самооцінка

Хронічний сором, самознецінення, відчуття «зіпсованості», «негідності», меншовартості або глибокої внутрішньої неправильності.

3. Порушення у стосунках

Труднощі з довірою, страх близькості, очікування відкидання, надмірна догідливість, ізоляція або відчуття небезпеки у зв'язках.

К-ПТСР включений до МКХ-11, але не виділений як окремий діагноз у DSM-5. Водночас цей концепт широко використовується у травмаінформованій практиці, психотерапії та

підходах, що працюють із хронічною і розвитковою травмою.

7. Ключові відмінності між ПТСП і К-ПТСП

Ознака	ПТСП	К-ПТСП
Тип травми	Одна або кілька конкретних травматичних подій	Повторювана, хронічна або розвиткова травматизація
Тривалість	Частіше пов'язаний із подією, яка має часові межі	Довготривалий досвід, часто починається в дитинстві
Емоційна регуляція	Може бути відносно збережена поза тригерами	Часто порушена, із глибокими й стійкими труднощами саморегуляції
Самосприйняття	Провина або сором частіше пов'язані з подією	Хронічне відчуття меншовартості, «зіпсованості», недовіри до себе
Стосунки	Можуть залишатися відносно збереженими	Часто є глибокі міжособистісні рани, труднощі з довірою, близькістю і безпекою
Потреби у підтримці	Може бути ефективною робота з тригерами, пам'яттю, униканням, тілесною реакцією	Потребує тривалішої, цілісної підтримки, спрямованої на безпеку, стосунки, ідентичність і емоційну стабілізацію

Розуміння цих відмінностей є критично важливим для травмаінформованих фахівців, зокрема коучів, консультантів, психологів і психотерапевтів. Воно допомагає не спрощувати стан клієнта, не тиснути на нього «швидкими рішеннями» і створювати безпечний простір для роботи з різними типами травматичного досвіду.

Відмінна природа цих станів вимагає різних підходів, різних очікувань і різного темпу підтримки.

8. Додаткові відмінності

Тривалість впливу травматичних факторів

Травматична подія та гостра реакція на стрес мають чіткіші часові рамки. Йдеться про подію або реакцію, яку можна відносно конкретно пов'язати з певним періодом.

Ранній травматичний досвід і К-ПТСП частіше пов'язані з хронічністю, повторюваністю й систематичністю переживання травми.

Глибина та масштаб впливу на психіку

Гостра реакція на стрес і ПТСР можуть мати чітко визначені симптоми, які пов'язані з травматичною подією.

Ранній травматичний досвід і К-ПТСР часто впливають глибше: на самооцінку, довіру, відчуття безпеки, ідентичність, здатність до близькості, межі та базове переживання себе у світі.

Симптоми та прояви

Гостра реакція на стрес може проявлятися тривогою, страхом, збудженням, заціпенінням, плаксивістю, розгубленістю або тілесною мобілізацією.

ПТСР має чіткі симптоми повторного переживання, уникання тригерів, негативних змін мислення й настрою, а також підвищеної тривожності та гіперпильності.

К-ПТСР додатково характеризується емоційною нестабільністю, дисоціацією, хронічним соромом, проблемами в міжособистісних стосунках і стійкими змінами самосприйняття.

Окремі прояви К-ПТСР можуть перетинатися з проявами межового розладу особистості, але ці стани не є тотожними й потребують диференційної діагностики.

9. Делікатне питання: чому одні люди травмуються, а інші – ні?

На ступінь вразливості або стійкості до травматизації впливають різні фактори:

- особиста історія, зокрема попередній досвід травм або досвід їх інтеграції;
- суб'єктивна значущість події, яка не завжди очевидна ззовні;
- вік і стан нервової системи на момент події;
- рівень виснаження або ресурсу;
- особисті навички подолання;
- цінності, переконання, життєвий досвід;
- якість і наявність підтримки – родинної, дружньої, професійної;
- можливість говорити про пережите й бути почутими без знецінення.

Те, що для однієї людини стає глибокою травмою, для іншої може залишитися болісним, але інтегрованим досвідом.

Це не означає, що одна людина «сильніша», а інша «слабша». Це означає, що травматизація завжди виникає у взаємодії події, психіки, тіла, історії людини, соціального контексту й доступної підтримки.

Важливо. Цей матеріал має психоедукаційний характер і не замінює психотерапію, медичну допомогу або кризове втручання. Якщо симптоми посилюються, тривають довго, порушують повсякденне функціонування або супроводжуються саморуйнівними думками, варто звернутися до фахівця з ментального здоров'я або до служб невідкладної допомоги.

Вам може бути цікаво

- **Природа травми**
- **Психологічний ступор і безвихідь**
- **Як працює мозок при різних видах досвіду**